

Mazowiecki Kurator Oświaty
Al. Jerozolimskie 32, 00-024 Warszawa

Załącznik nr 1 do Regulaminu - Program merytoryczny Konkursu tematycznego z wiedzy o społeczeństwie „Lokalnie i regionalnie – państwowo – globalnie” dla uczniów klas IV-VIII szkół podstawowych w województwie mazowieckim w roku szkolnym 2025/2026

Poniżej wymagany zakres wiedzy oraz zagadnień na poszczególne etapy Konkursu:

ETAP SZKOLNY:

Zakres do etapu I:

Lokalnie i regionalnie: samorząd terytorialny w Polsce

1. Zasady konstytucyjne:
 - a. samorządności,
 - b. pomocniczości,
 - c. decentralizacji,
 - d. samodzielności,
 - e. domniemania kompetencji na rzecz gminy.
2. Organy gminy, powiatu i województwa:
 - a. sposób powoływania i odwoływania,
 - b. organizacja,
 - c. kompetencje.
3. Zadania JST – zasady działania, finansowania, przykłady:
 - a. własne,
 - b. zlecone,
 - c. powierzone.
4. Finansowanie gminy:
 - a. źródła przychodów,
 - b. kierunki wydatków,
 - c. procedura budżetowa.
5. Jednostki pomocnicze gminy:
 - a. zasady powoływania i działania,
 - b. organy.

ETAP REJONOWY:

Zakres do etapu II (w tym materiał z etapu I):

Państwowo: system władzy w RP

1. Władza ustawodawcza w Polsce (Sejm i Senat):
 - a. skład,
 - b. organizacja,
 - c. mandat parlamentarny – cechy, zasady działania,
 - d. większości i zasady głosowania,
 - e. funkcje w tym procedury.

2. Władza wykonawcza w Polsce
 - a. Prezydent RP – kompetencje i prerogatywy, Prezydenci III RP, odpowiedzialność konstytucyjna;
 - b. Rada Ministrów – skład, sposób powoływania, zasady działania, kompetencje, odpowiedzialność polityczna i konstytucyjna, premierzy III RP.
3. Władza sądownicza w Polsce
 - a. zasady,
 - b. struktura sądownictwa,
 - c. kompetencje sądów i trybunałów.
4. Organy kontroli państwowej i ochrony prawnej – Najwyższa Izba Kontroli, Rzecznik Praw Obywatelskich i Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji, Rzecznik Praw Dziecka.

ETAP WOJEWÓDZKI:

Zakres do etapu III (w tym materiał z etapu I i II):

Globalnie: sprawy międzynarodowe i ONZ

1. Organizacja Narodów Zjednoczonych
 - a. historia ONZ – od Ligi Narodów do 80. rocznicy powołania ONZ;
 - b. informacje ogólne – siedziby, języki, System NZ, godło i flaga, państwa członkowskie;
 - c. instytucje ONZ – skład, sposób powoływania, zadania, procedury decyzyjne:
 - Zgromadzenie Ogólne,
 - Rada Bezpieczeństwa,
 - Rada Gospodarcza i Społeczna,
 - Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości,
 - Rada Powiernicza,
 - Sekretariat i Sekretarz Generalny,
 - organy i urzędy pozatraktatowe: Międzynarodowy Trybunał Karny, Rada Praw Człowieka, Wysoki komisarz Narodów Zjednoczonych do spraw praw człowieka, Wysoki Komisarz Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców, Specjalny Przedstawiciel Sekretarza Generalnego ds. Dzieci w konfliktach zbrojnych, specjalni sprawozdawcy;
 - d. agencje wyspecjalizowane i fundusze NZ – siedziby, daty powołania, zadania:
 - WHO – Światowa Organizacja Zdrowia,
 - ILO – Międzynarodowa Organizacja Pracy,
 - FAO – Organizacja Narodów Zjednoczonych ds. Wyżywienia i Rolnictwa,
 - UNESCO – Organizacja Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury,
 - IMF – Międzynarodowy Fundusz Walutowy,
 - IBRD/Bank Światowy – Międzynarodowy Bank Odbudowy i Rozwoju,
 - UPU – Powszechny Związek Pocztowy,
 - WMO – Światowa Organizacja Meteorologiczna,
 - WIPO – Światowa Organizacja Własności Intelektualnej,
 - UNICEF – Fundusz Narodów Zjednoczonych na rzecz Dzieci,
 - UNEP – Program Narodów Zjednoczonych ds. Ochrony Środowiska;
 - e. Przekształcamy nasz świat: Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030;
 - f. misje pokojowe ONZ:

- rodzaje misji – utrzymanie pokoju (*peacekeeping*), budowanie pokoju (*peacebuilding*), tworzenie pokoju i zapobieganie konfliktom (*peacemaking* i *preventive actions*),
 - przykłady misji: UNFICYP – Cypr, UNIFIL – Liban, UNTSO – Palestyna/Bliski Wschód, UNEF I – Egipt/Synaj, UNEF II, UNTAG – Namibia, UNPROFOR – była Jugosławia, MONUC/MONUSCO – DR Kongo, MINUSMA – Mali.
2. Problemy społeczne w wymiarze globalnym:
- a. analfabetyzm,
 - b. bezdomność,
 - c. bezrobocie,
 - d. brak dostępu do edukacji,
 - e. brak dostępu do wody pitnej,
 - f. choroby cywilizacyjne,
 - g. epidemie,
 - h. globalizacja i jej negatywne skutki,
 - i. konflikty zbrojne,
 - j. łamanie praw człowieka, łamanie zasad demokracji, prześladowania ze względu na płeć, religię, narodowość, poglądy polityczne itp.,
 - k. migracje – tzw. drenaż mózgów, niepokoje społeczne związane z napływem imigrantów, wyludnianie wsi, przeludnienie miast, nielegalna lub niekontrolowana imigracja,
 - l. niewydolność instytucji państwowych,
 - m. problemy demograficzne – niska dzietność, starzenie się społeczeństwa,
 - n. problemy infrastrukturalne,
 - o. problemy z zapewnieniem opieki zdrowotnej,
 - p. przestępczość w tym transgraniczna i zorganizowana,
 - q. rozwarstwienie społeczne, zwłaszcza ekonomiczne,
 - r. różnice rozwojowe między regionami,
 - s. terroryzm,
 - t. ubóstwo i głód (jakościowy i ilościowy),
 - u. uzależnienia (w tym alkoholizm i narkomania),
 - v. warunki mieszkaniowe – zbyt mała liczba mieszkań, brak lokali socjalnych lub ich bardzo słabe warunki,
 - w. zagrożenia dla pokoju – spory terytorialne, separatyzmy, ruchy nacjonalistyczne
 - x. zanieczyszczenia środowiska.

W przypadku poszczególnych organów państwowych, samorządu wojewódzkiego i organizacji międzynarodowych na wszystkich etapach, uczeń ma obowiązek znać imiona i nazwiska osób stojących na czele tych instytucji oraz rozpoznawać je na zdjęciach. Ponadto uczeń ma znać loga i symbole tych organów i organizacji, a także rozpoznawać na zdjęciach ich siedziby.

Literatura:

1. Akty prawne
 - a. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483 z późn. zm.).
 - b. Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks wyborczy (tekst ujednolicony: Dz.U. 2025 poz. 365).

- c. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst ujednoczony: Dz.U. 2025 poz. 1153).
 - d. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (tekst ujednoczony: Dz.U. 2024 poz. 107).
 - e. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (tekst ujednoczony: Dz.U. 2025 poz. 581).
 - f. Ustawa z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (tekst ujednoczony: Dz.U. 2023 poz. 292).
 - g. Ustawa z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (tekst ujednoczony: Dz. U. z 2024 r. poz. 1264).
 - h. Karta Narodów Zjednoczonych, Statut Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości i Porozumienie ustanawiające Komisję Przygotowawczą Narodów Zjednoczonych (Dz.U. 1947 nr 23 poz. 90 z późn. zm.).
2. Podręczniki z wiedzy o społeczeństwie dopuszczone przez MEN do użytku szkolnego, przeznaczone do kształcenia ogólnego, uwzględniające podstawę programową kształcenia ogólnego w szkole podstawowej.
3. Książki i opracowania:
- a. Wojtaszczyk K., Jakubowski W. (red), *Spółeczeństwo i polityka. Podstawy nauk politycznych*, Warszawa 2007.
 - b. L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, różne wydania.
 - c. E.M. Marciniak, K.A. Wojtaszczyk, W. Jakubowski (red.), *Spółeczeństwo i polityka. Podstawy nauk politycznych. Tom IV. System rządów w Polsce (Instytucje polityczne w latach 1989-2018)*, Warszawa 2018.
 - d. *Teraz matura. Wiedza o społeczeństwie. Vademecum*, Nowa Era, różne wydania.
 - e. T. Słomka, *System polityczny i konstytucyjny Rzeczypospolitej Polskiej*, <http://biblioteka.oapuw.pl/tomasz-slomka-system-polityczny-i-konstytucyjny-rzeczypospolitej-polskiej/>.
 - f. M. Pietraś, K.A. Wojtaszczyk (red.), *Rola Organizacji Narodów Zjednoczonych w kształtowaniu ładu międzynarodowego*, Warszawa 2019.
4. Strony internetowe organów:
- a. <https://www.sejm.gov.pl/>,
 - b. <https://www.senat.gov.pl/>,
 - c. <https://www.prezydent.pl/>,
 - d. <https://www.gov.pl/web/gov/rada-ministrow>,
 - e. <http://www.sn.pl>,
 - f. <https://trybunal.gov.pl/>,
 - g. <http://www.trybunalstanu.pl>,
 - h. <https://www.nsa.gov.pl/>,
 - i. <https://www.nik.gov.pl/>,
 - j. <https://www.gov.pl/web/krrit>,
 - k. <https://bip.brpo.gov.pl/>,
 - l. <https://mazovia.pl/>,
 - m. *Misje pokojowe ONZ*, https://www.unic.un.org.pl/misje_pokojowe/,
 - n. *Agenda 2030: Cele zrównoważonego rozwoju*, <https://www.un.org.pl/>,
 - o. Zintegrowana Platforma Edukacyjna, www.zpe.gov.pl,
 - p. Portal Ośrodka Informacji ONZ w Warszawie, <https://www.unic.un.org.pl/>.